

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ

«ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР»

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Катедра «Правни науки»

КАТЕРИНА ГЕННАДИИВНА ШАПОВАЛОВА

**Спазване на принципа за законност от прокурора в досъдебното разследване
(процесуални и криминалистически аспекти)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

професионално направление 3.6. «Право»

докторска програма «Криминалистика»

**Варна
2020**

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ

«ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР»

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Катедра «Правни науки»

КАТЕРИНА ГЕННАДИИВНА ШАПОВАЛОВА

**Спазване на принципа за законност от прокурора в досъдебното разследване
(процесуални и криминалистически аспекти)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

професионално направление 3.6. «Право»

докторска програма «Криминалистика»

Научен ръководител:

проф. д-р ИВАН СЪЛОВ

Рецензенти:

проф. д.ю.н. Йонко Димитров Кунчев

проф. д.ю.н. Маргарита Иванова Чинова

**Варна
2020**

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред научното жури от катедра „Правни науки” при Юридическия факултет на ВСУ „Черноризец Храбър”, град Варна.

Дисертационният труд е с обем от 238 страници, като включва увод, изложение в три глави, заключение, списък с използвана литература и приложения (5 страници). Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени изводи. Списъкът на използваната литература се състои от 250 заглавия на български, руски и английски език.

Авторът на дисертационния труд е докторант на самостоятелна подготовка в катедра „Правни науки” при Юридическия факултет на ВСУ „Черноризец Храбър” – гр. Варна.

Защитата на дисертационния труд пред научното жури ще се състои на 10.08.2020 г. в 14.00 ч., в заседателната зала на ВСУ „Черноризец Храбър” на заседанието на научното жури. Материалите за защита са на разположение на заинтересуваните се в канцеларията на катедра „Правни науки” при Юридическия факултет на ВСУ „Черноризец Храбър”, кабинет В8, при секретаря на катедра „Правни науки“.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА РАБОТАТА

Конституцията на Украйна определя, че човекът, неговият живот и здраве, чест и достойнство, неприкосновеност и сигурност са признати за най-високата социална ценност, а утвърждаването и осигуряването на правата и свободите на човека са главното задължение на държавата. Именно държавата в лицето на съответните държавни органи трябва да гарантира защитата на всеки гражданин срещу престъпни посегателства.

Важна роля в борбата с престъпността принадлежи на прокуратурата. Дейността на прокуратурата винаги е насочена към утвърждаване на върховенството на закона, укрепване на правопорядъка, защита на правата и свободите на човека и гражданина.

Прокурорът в наказателното производство е един от основните субекти, върху който се възлага решението на задачите за защита на човек, общество и държава от наказателни правонарушения, охрана на правата, свободите и законните интереси на участниците в наказателното производство, както и осигуряване на бързо, пълно и безпристрастно разследване, за да всеки, който е извършил престъпно деяние бе привлечен към отговорност в съответствие със своята вина, нито един невинен да не е обвинен или осъден, нито едно лице да не е подложено на необоснована процесуална принуда, и за да към всеки участник в наказателното производство бе приложена надлежна правна процедура. Именно прокурорът е важен гарант за спазването на закона в наказателното производство, както и за спазването на правата и свободите на човека и гражданина.

В рамките на своите правомощия прокурорът упражнява съответно влияние върху дейността на органите на досъдебното разследване, други участници в наказателното производство, както и върху досъдебното разследване като цяло. Член 36 от Наказателно-процесуалния кодекс на Украйна (по-нататък - НПК на Украйна) ясно определя, че прокурорът контролира спазването на законите по време на досъдебното разследване под формата на процесуално ръководство. На прокурора е възложено задължението не само да следи за спазването на законите по време на разследването, законосъобразността на прилагането на обезпечителни мерки в наказателно производство, провеждане на гласни и негласни следствени (издирвателни) действия, проучване на наказателното производство на етапа на вземане на решение въз основа на резултатите от следствието или в случай на разглеждане на жалби за действията на следователя, но и директно да ръководи досъдебното разследване във всяко наказателно производство от момента на регистрацията му до приключване на досъдебното разследване, като постоянно да контролира хода на следствено-издирвателна работа по събиране, проверка и оценка на доказателствата, да поема пълна отговорност за резултатите от тази работа.

За съжаление в Украйна степента на риск от нарушаване на закона и правата на участниците в наказателното производство остава доста висока. Това особено се проследява при задържане на лице по подозрение в извършване на наказателно

правонарушение, прилагане на обезпечителни мерки, провеждане на гласни и негласни следствени (издирвателни) действия. За критичното състояние на спазване на конституционните права и свободи на гражданите може да свидетелства практиката на изпълнение от следователите на изискванията на чл. 214 от НПК на Украйна относно задължителната регистрация на съобщения и сигнали за престъпни деяния в Единния регистър на досъдебните разследвания (наричан по-долу ЕРДР).

Поради несвършени реформи на правоохранителните органи се наблюдава известно стесняване на границите на прокурорския надзор, което води до намаляване на ефективността на изпълнението от прокурора на своите функции. На практика се наблюдава паралелизъм и дублирането на правомощия в дейността от страна на обвинение, например в съответствие с чл. 1311 от Конституцията на Украйна прокуратурата организира досъдебно разследване, но същите правомощия в съответствие с НПК на Украйна са възложени и на ръководителя на органа на досъдебното разследване. Последствието от това е ниското качество и ефективност на досъдебното разследване, нарушаването на закона по време на процесуалните действия и прилагането на принудителни мерки спрямо определени участници в наказателното производство, липсата на единна насоченост на следователя и прокурора към общия резултат от досъдебното разследване и общата отговорност за неговото постигане.

И така, днес състоянието, свързано със спазването на закона в наказателното производство не е обнадеждаващо, въпреки факта, че в НПК на Украйна е предвидено множество процесуални гаранции за предотвратяване на нарушения на процесуалния закон или за вземане на незаконни и безпристрастни решения. Анализът на доктриналните подходи за разбиране на същността на дейността на прокурора в наказателното производство, определянето на особеностите на неговия правен статус, назначаването и ролята в наказателното производство, спецификата на осигуряване на законосъобразността по време на досъдебното разследване, създава предпоставки за реформиране на действащото наказателно процесуално законодателство на Украйна, подобряване на прокурорския надзор за спазване на закона в хода на досъдебното разследване, както и повишаване на нивото на законността в държавата.

Трябва да се отбележи, че проблемите за осигуряване спазването на закона от прокурора в наказателното производство са били и са обект на проучване за много учени. В Украйна тези въпроси бяха проучени от Ю. П. Аленин, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, О. В. Каплина, О. П. Кучинская, Л. Н. Лобойко, В. Т. Маляренко, М. М. Михеенко, В. В. Назаров, В. Т. Нор, Н. А. Погорецкий, О. Ю. Татаров, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. П. Шибико, А. Г. Шило, Н. Е. Шумило и др. В същото време изследванията на наказателното процесуално законодателство на Украйна, литературни източници, статистически материали и съдебно-следствена практика ни позволява да се утвърждава, че съвременният етап от решаването на проблема за осигуряване на законността от прокурора в наказателното производство изисква качествено нови подходи за неговото

разбиране, създава насъщна необходимост от разработване на концепция за прилагане на законността в наказателното производство. Горепосочените обстоятелства обуславят избора на темата, структурата и съдържанието на дисертационната работа.

Връзка на работата с научни програми, планове, теми, грантове. Темата на дисертацията е определена в съответствие с комплексната научна програма „Основни насоки за реформиране на законодателството на Украйна в контекста на европейската интеграция” (номер на държавната регистрация 0104U004048), Стратегията за устойчиво развитие „Украйна 2020”, одобрена с Указ на президента на Украйна от 12 януари 2015 г. № 5/2015 г., Националната стратегия в сферата на човешките права, одобрена с Указ на президента на Украйна от 25 август 2015 г. № 501/2015, Плана на мерки за реализиране на Националната стратегия за човешките права за периода до 2020 г. одобрен със заповед на Кабинета на министрите на Украйна от 23 ноември 2015 г. № 1393-р.

Цел и задачи на изследването. Целта на изследването е цялостното разработване на съвременни подходи за решаване на съществуващите проблеми на процесуалната дейност на прокурора за осигуряване на законността при вземане на процесуални решения и извършване на процесуални действия в наказателното производство, както и внасяне на научно обосновани препоръки за подобряване на съществуващото законодателство и практиката на неговото прилагане.

За постигане на тази цел, авторът определи следните основни задачи:

- да се проучи правната същност на законността в наказателното производство, да се идентифицира елементите, които формират съдържанието на механизма за осигуряване на законността в наказателното производство;
- да се определи и анализира системата от гаранции на законността по време на досъдебното разследване;
- да се определи субектите, осигуряващи законността по време на досъдебното разследване;
- да се анализира правните основи на прокурорската дейност в наказателното производство;
- да се определи правния статус на прокурора, както и принципите на неговата дейност в наказателното производство;
- да се класифицира задачите на прокурорския надзор за спазване на законите по време на досъдебното разследване;
- да се анализира процесуалните средства на влиянието на прокурора върху следователя, за да се гарантира надлежно ниво на законността по време на досъдебното разследване;
- да се анализира алгоритъма на действията на прокурора за спазване на законността при регистриране на съобщения, сигнали за извършените наказателни правонарушения;
- да се анализира алгоритъма на действията на прокурора за спазване на законността при прилагане на обезпечителни мерки, както и по време на

следствени (издирвателни) действия.

Обект на изследването са обществените отношения, които възникват в правотворческата и правоприлагащата дейност на прокурора и са свързани с осигуряване спазването на законността по време на досъдебното разследване.

Предмет на изследването е осигуряването от прокурора на законността на досъдебното разследване: теория и практика.

Методи на изследването. По време на изследването е използван комплекс от общонаучни и специални методи. Диалектическият метод на научното познание стана методологична основа на дисертацията, с негова помощ беше изяснена същността на съществуващите явления и връзката им с практиката на прокурорския надзор за законността на досъдебното разследване. Използването на системно-структурния метод ни позволи да се извърши концептуален анализ на същността на законността, нейното място в наказателното производство (подраздели 1.1-1.3). Догматичният метод и методът за анализ на определенията са използвани за изясняване и задълбочаване на разбирането на понятийно-категориалния апарат, свързан с предмета на изследването (подраздели 1.2, 2.1, 2.3). Методът на функционалния анализ даде възможност да се разгледат дейностите на прокурора в досъдебното разследване във връзка със системата на конституционните функции на прокуратурата (подраздели 2.2, 2.3). Методът за анализ, синтез, класификация и групиране е използван за определяне на субектите, осигуряващи законността по време на досъдебното разследване (подраздел 1.2). Статистическият метод е използван за обобщаване на правоприлагащата и съдебната практика (глави 2-3). Методът на правно моделиране се използва по-специално при изграждането на оптималния модел за прокурорска проверка на спазването на законите относно приемането, отчитането и регистрирането на съобщения и сигнали за престъпни деяния, при прилагане на обезпечителни мерки в наказателно производство и по време на следствени (издирвателни) действия (глава 3). Логично-нормативният метод и моделирането се използва за формулиране и обосноваване на допълнения към наказателното процесуално законодателство (подраздели 3.1-3.3).

Нормативната основа на изследването съставляват разпоредбите на Конституцията на Украйна, Наказателно-процесуалния кодекс на Украйна, Законите на Украйна „За прокуратурата”, „За националната полиция” и други, ведомствени актове на прокуратурата, Националната полиция, Службата за сигурност на Украйна и др. Изследвани са международните стандарти на прокурорска дейност, залегнали в Ръководните принципи на ООН, касаещи ролята на лица, извършващи съдебно преследване от 1990 г.; Препоръки на КМСЕ R (2000) 19 относно ролята на държавно обвинение в системата на наказателното правосъдие от 2000 г., други международни документи.

Теоретичната основа на дисертацията са научни трудове в областта на теорията на правото, конституционното и международното право, наказателния процес.

Научната новост на получените резултати се състои в това, че дисертацията е

една от първите квалификационни работи в отечествената правна наука, в която се извършва цялостното теоретично проучване на организационните и правни основи за осигуряване на законността на досъдебното разследване от прокурор. В процеса на научното изследване са получени следните научни резултати:

За първи път:

- определен е механизмът за осигуряване на законността в наказателното производство, в чиято структура се предлага да бъдат включени такива елементи като: общозадължителност на изискванията на закона; необходимост от правилно и ясно прилагане на изискванията на закона; сигурност; гарантиране на правата и свободите на човека и гражданина; връзка на законността с целесъобразността; обосноваване; ефективен съдебен контрол и прокурорски надзор във всяко производство; установяване на отговорност за допуснато нарушение на закона;

- дефинирани са критериите за неефективност на прокурора в наказателното производство, чрез които се предлага да се разбира разкритите и документирани факти за нарушаване на правата на участниците в наказателното производство и неосигуряването на провеждане на досъдебно разследване в разумен срок;

- определен е и характеризирани алгоритмът на действията на прокурора във връзка с осигуряване спазването на законността в дейността на разследващите органи при приемане, регистриране, отчитане и разглеждане на съобщения и сигнали за извършените наказателни правонарушения, а именно редът на проверка от прокурора на пълнотата, правилността на отчитането и регистрирането на получени съобщения и сигнали за наказателни правонарушения; сроковете за регистриране на сигнали и съобщения за наказателни правонарушения; обосноваването на започването на досъдебно разследване; спазването на правилата за подследственост; спазването на компетентността на длъжностните лица и формиране на механизма на досъдебното разследване; законността и обосноваването на провеждането на първостепенни следствени (издирвателни) действия; спазването на изискванията на закона по отношение на осигуряването на правата и законните интереси на участниците в наказателното производство;

- разработена е системата от изменения и допълнения в действащия НПК на Украйна, за гарантиране на законността на досъдебното разследване, както и правата на участниците в наказателното производство, по-специално в ч. 2 чл. 1, т. 19 ч. 1 чл. 3, чл. 9, т. 10 ч. 2 чл. 36, ч. 3 чл. 37, чл. 184, чл. 193, чл. 214, ч. 2 чл. 233, ч. 1 чл. 234, чл. 276 от НПК на Украйна;

усъвършенствани са:

- понятието на законността в наказателното производство, което следва да се разбира като безспорно изискване от нормативен характер, което задължава прокурора, разследващите органи, съдията, съда за реализиране на своите права и изпълнение на задълженията си да извършват правомерни юридически значими действия в наказателното производство, в съответствие с разпоредбите на наказателното процесуално законодателство на Украйна;

- системата от гаранции за законността в хода на досъдебното разследване,

която включва принципите на наказателното производство; процесуална форма на вземане на решения, както и тяхното прилагане; процесуални действия на следователя, органа на досъдебното разследване, съда и съдията, определени със закон, в производството на които се намират материалите на наказателното производство; законоустановени процесуални действия на други длъжностни лица на държавните органи, изпълняващи контролно-надзорните си функции (надзор на прокурора за спазването на законите по време на досъдебното разследване под формата на процесуално ръководство на досъдебното разследване, съдебен контрол върху спазването на правата, свободите и интересите на лицата в наказателното производство); действия на други участници в наказателно производство, свързани с обжалване на решения, действия или бездействие на органите на досъдебното разследване или на прокурора в хода на досъдебното разследване; установени от закона срокове за изпълнение на процесуални решения; мерки за юридическа отговорност;

- понятието прокурорски надзор за спазване на законите по време на провеждане на досъдебното разследване под формата на процесуално ръководство, което трябва да се разбира като вид дейност на специално упълномощен участник в наказателното производство, осъществявано от името на държавата чрез използване на предвидените от закона правомощия за осигуряване на законността, откриване, отстраняване и предупреждаване на нарушения на закона, привличане на виновни към установена от закона отговорност и възстановяване на нарушени права;

- теоретичните разработки по отношение на факта, че субектите за осигуряване на законността в наказателното производство изключително са представители на държавните органи, а именно съдия-следовател, прокурор, ръководител на органа за досъдебно разследване, следовател и други длъжностни лица на органите на държавната власт;

получиха по-нататъшното развитие:

- научните разпоредби относно изискванията за спазване на законността в наказателното производство, а именно: наказателните разследвания следва да се извършват само от органите на разследването, определени от закона; при липса на основания, предвидени в закона, извършването на каквито и да е процесуални действия се забранява; ограничаване на конституционните права и свободи на човека се допуска само в случаите, определени от наказателното процесуално законодателство; в случай на нарушаване на правата и свободите на участниците в наказателното производство, разследващите органи трябва да възстановят нарушените права и да компенсират причинени материални и морални щети; лицата, участвали в наказателно производство, трябва да имат правото по предвидения от закона начин да получат писмено обяснение от разследващите органи относно ограничаването на техните права и свободи, както и да обжалват тези действия;

- класификацията на задачите на прокурорския надзор за спазване на законите по време на досъдебното разследване, които се предлага да бъдат

разделени на общи и специални;

- теоретичните разработки за определяне на критериите за оценка на ефективността на прокурорския надзор върху дейността на разследващите органи при получаване на съобщения и сигнали за извършени престъпни правонарушения, а именно: проверка за спазване на законността по време на регистрация, разглеждане на съобщения и сигнали за извършени наказателни правонарушения или подготвящи се; осигуряване на достоверността на показателите за състояние на престъпността, следствието и дознанието; осигуряване на безусловно реагиране на установени нарушения на закона от момента на получаване на съобщение, сигнал за наказателно правонарушение до вземане на окончателно решение в производството;

- алгоритмът на действията на прокурора за спазване на законността при прилагане на обезпечителни мерки в наказателно производство, както и по време на следствени (издирвателни) действия.

Практическото значение на получените резултати се състои в това, че изводите и предложенията, формулирани в дисертацията, могат да бъдат използвани: в научноизследователската сфера – при провеждане на по-нататъшни теоретични разработки в дейността на прокурора на етапа на досъдебното разследване; в правотворческата сфера – за разработка на нови и подобряване на съществуващите разпоредби на НПК на Украйна, Закона на Украйна „За прокуратурата”, ведомствени актове на органите на прокуратурата и други правоохранителни органи; в образователната и учебно-методическата сфера – при преподаване на учебните дисциплини „Наказателен процес”, „Основи на прокурорската дейност”, „Прокурор в наказателното производство”, както и за подобряване на учебните програми, при подготовката на учебници и учебно-методични помагала по тези дисциплини; в правообразователната сфера – за повишаване на ниво на правната информираност на прокурорите, следователите, адвокатите, съдиите.

Личен принос на докторанта. Изследването е проведено от докторанта самостоятелно. Използваните научни разработки на други автори се представят със задължително позоваване.

Апробация на материалите на дисертацията. Основните разпоредби на изследването бяха докладвани и обсъдени на следните научно-практически конференции и семинари: Проблеми на реализиране от прокурора на надзорни правомощия, свързани с осигуряване на законността на досъдебното разследване. Лятна научна сесия на Юридическия факултет на ВСУ „Черноризец Храбър” – 2019 г., Катедра „Юридически науки” (гр. Варна, 21-23 юни 2019 г.); The role of the prosecutor in reformation of land relations in the context of the association agreement between ukraine and the european union/ II International Scientific and Educational Forum «Association agreement: from partnership to cooperation», The University of Zielona Góra (2018,01).

Публикации. Резултатите от изследванията, формулирани в дисертацията, са отразени в 4 научни публикации, сред които 1 научна статия в изданието,

индексирано в Скопус, 3 научни статии в чуждестранни научни правни издания.

Структура и обем на дисертацията. Структурата на дисертацията се определя от характера на целите, предмета и задачите на изследването. Дисертацията се състои от увод, три глави, съдържащи девет параграфа, заключение, списък на използваните източници и приложения. Общият обем на работата е 238 страници, от които основният текст е 209 страници, списъкът на използваните източници се състои от 24 страници (250 заглавия), приложенията са разположени на пет страници.

ОСНОВНО СЪДЪРЖАНИЕ НА РАБОТАТА

В **увода** е обоснована актуалността на темата на изследването; определена е връзката на изследването с научните програми, планове, теми; формулирани са обектът, предметът, целите и задачите, методите на изследването; изложени са научната новост и практическата значимост на получените резултати; представени са данните за апробация на резултатите от дисертацията, непосредственият принос на докторанта за получаването им и структурата на изследването; формулирани са основните положения и заключения, които се представят за защита.

Глава 1. „Механизъм за осигуряване на законността в наказателното производство” се състои от три подраздела, които анализират степента на научно разработване на проблема с формирането и определянето на законността в наказателното производство, определени са субектите, осигуряващи законността в хода на досъдебното разследване, разкрива се ролята на прокурора за спазване на законността при ограничаване на конституционните права и свободи на човека в наказателното производство.

В подраздел 1.1. „Същност на законността при разследване на наказателни правонарушения” се изследват различните научни подходи, осигуряващи спазването на законността в хода на досъдебното разследване, определя се механизмът за осигуряване на законността.

За да се развие еднозначна представа за основните свойства на законността, се определя понятието „законност” в наказателното производство. Систематичният анализ на националното наказателно процесуално законодателство даде възможност да се определи структурата на механизма за осигуряване на законността в наказателното производство.

Анализират се законодателните актове (НПК на Украйна, Закони на Украйна „За прокуратурата”, „За националната полиция”, „За Службата за сигурност на Украйна”, „За Националното бюро за борба с корупцията в Украйна”, „За Държавното бюро за разследване”), които отчитат принципите на дейността на съответните правоохранителни органи, въз основа на които се определят мястото и ролята на принципа на законност в дейността на съответните правоохранителни органи. Особено внимание се обръща на решенията на Европейския съд по правата на човека (наричан по-нататък – ЕСПЧ) относно спазването на принципа на законност в наказателното производство. Подчертават се изискванията за

спазване на принципа на законност в наказателното производство.

Обосновано е, че един от основните субекти за осигуряване на законността е прокурорът, който според ч. 2 на чл. 36 от НПК на Украйна извършва надзор върху спазването на законите по време на провеждане на досъдебното разследване под формата на процесуално ръководство на досъдебното разследване. Определено е понятието прокурорски надзор за спазване на законите при провеждане на досъдебното разследване под формата на процесуално ръководство, задачите на прокурорския надзор за спазване на законите се класифицират в общи (осигуряване на върховенството на закона, укрепване на законността, защита на правата и свободите на участниците в наказателното производство, както и интересите на обществото и държавата, защитавани от закона) и специални (стриктно спазване от органите на досъдебното разследване на изискванията на наказателното процесуално законодателство; защита на правата и законните интереси на пострадалите от наказателни правонарушения; защита на лице от незаконно и необосновано подозрение, обвинение, ограничаване на неговите права и свободи в случаи, определени със закон; навременно предприемане на мерки за премахване на установените нарушения на закона и привличане на виновните към установена отговорност), а също така вниманието се акцентира върху въпросите на наказателно-процесуалната отговорност на длъжностните лица за нарушаване на закона в наказателното производство.

В подраздел 1.2. „Субекти, осигуряващи законността в хода на досъдебното разследване” са определени и характеризирани субектите, които допринасят за стриктното спазване и осигуряване на законността в хода на досъдебното разследване (съдия-следовател, прокурор, ръководител на органа на досъдебното разследване, следовател, други длъжностни лица на държавните органи), подробно са описани техните права и отговорности. Направен е изводът, че във връзка със специфическо положение в наказателното производство тяхното предназначение е гарантиране на законността и правопорядъка, защита на правата и интересите на гражданите, обществото и държавата.

Вниманието е акцентирано върху факта, че осигуряването на законността в наказателното производство е свързано конкретно с дейностите на участниците в наказателното производство, които са представители на властта. Въз основа на това се обособяват понятията „законност като режим” и „законност като принцип”. Законността като режим предвижда задължението както на държавата, така и на гражданина да спазват изискванията на закона във взаимоотношенията помежду си, защото режимът на законност също е насочен към осигуряване на правопорядъка и се постига в условията, когато и двете страни на правоотношението действат в съответствие с установените от законодателството норми. Когато става въпрос за законността като принцип, този въпрос се отнася изключително до дейността на държавните органи и техните представители, тъй като в една демократична правна държава, законите винаги са насочени към реализиране на правата и свободите на човека и гражданите, а задължението за

осигуряване на тези права и свободи се възлага върху държавата и нейните длъжностни лица.

Обосновано е, че прокурорът, докато контролира спазването на законите по време на досъдебното разследване под формата на процесуално ръководство на досъдебното разследване, действа като определен гарант за спазването на законосъобразността на всяко разследване, конституционните права и свободи на участниците в наказателното производство и ако те са ограничени, същият излиза като гарант за спазването на допустимите норми на подобно явление. Прокурорският надзор за спазването на законите от органите, които провеждат досъдебното разследване, се характеризира с активност и настъпателност, се осъществява систематично и независимо от наличието на сигнали за нарушения на законността.

Характеризират се процесуалните взаимоотношения в контекста на спазване на законността, навременността на изпълнението на процесуалните действия между прокурора и следователя. Разделени са етапите на процедура по утвърждаване / съгласуване от прокурора на ходатайства на следователя до съдия-следователя, както следва: подготвителен, основен, завършителен. Анализирани са организационните и контролно-процесуалните правомощия на ръководителя на органа на досъдебното разследване, свързани с осигуряването на законността на досъдебното разследване. Изследвана е същността на съдебния контрол върху законността и обосноваването на действията и решенията на страна на обвинението.

Изложени са недостатъците на прокурорското ръководство и съдебен контрол, които се отразяват негативно на процесуалната самостоятелност на следователя, както и скоростта на прилагане на мерки за осигуряване на наказателно производство.

В подраздел 1.3. „Роля на прокурора при спазване на законността в случай на ограничаване на конституционните права и свободи на човека в наказателното производство” се анализират процесуалните средства за влиянието на прокурора върху следователя за целите на осигуряване на надлежно ниво на законността в хода на досъдебното разследване. Направен е изводът, че ролята на прокурора при спазването на законността в наказателното производство е от голямо значение не само за регулиране на дейността на страна на обвинението, но и за защита на правата и свободите на други участници в наказателното производство и недопускане на нарушения на процесуалния закон.

Вниманието е съсредоточено върху такава задача на прокурора в хода на досъдебното разследване като защита на правата и законните интереси на участниците в наказателното производство, тъй като приоритетната основна ценност на законността са конституционните права и свободи на човека. Определен е кръг от лица, към защита на правата и законните интереси на които са насочени подобни дейности на прокурора.

Отбелязва се, че укрепването на принципа на законност в процесуалното законодателство не изключва необходимостта от ограничаване на

конституционните права и свободи на човека в хода на наказателното производство. Обръща се внимание на факта, че ограниченията на правата и свободите на човека са допустими и необходими в наказателно производство, но в рамките, определени от закона, при спазване на специален режим, който предполага: наличие на предвидени в закона основания за намеса; прилагане на ограничения само в случаите, предвидени от наказателното процесуално законодателство на Украйна; прилагане на ограничения само от длъжностно лице, надарено със съответните процесуални правомощия, закрепени в НПК на Украйна; спазване на установена от закона процедура за прилагане на ограничения; обосноваване на приемането на процесуални решения, ограничаващи правата на участниците в наказателното производство; ясно определение в закона на субекти, ограничаващи конституционните права; наличие на механизма за съдебен контрол, прокурорски надзор, ведомствен контрол върху законността и обосноваването на ограниченията, както и предоставянето на лице, чиито права и свободи са ограничени, на правото на съдебна защита.

Разграничават се понятията „ограничения на конституционните права и свободи” и „нарушаване на конституционните права и свободи”. Стига се до извода за съществуващата криза на законността в дейността на правоохранителните органи, която се проявява в техния дисбаланс, постоянни конфликти, нарастващо обществено недоверие към тях, пълна безотговорност за разкриване на престъпления, бездействие и липса на контрол. В съответствие с това се определя и се анализира системата от гаранции на законността в хода на досъдебното разследване.

Глава 2. „Прокурор, неговият правен статус и принципи на дейност в наказателното производство” се състои от три подраздела, които анализират правните основи на прокурорската дейност, определен е правният статус и принципите на дейност на прокурора в наказателното производство.

В подраздел 2.1. „Правни основи на прокурорската дейност в наказателното производство” е направен анализът на нормативната уредба на прокурорската дейност, изследвани са концептуалните разпоредби на наказателното процесуалното законодателство, свързани с дейността на прокурора в наказателното производство.

Стига се до извода, че правните основи на процесуалното управление на досъдебните разследвания произхождат от Конституцията на Украйна, нормите на която определят функциите на прокуратурата. Въпросът за упражняване на прокурорските правомощия в наказателното производство е регламентиран от разпоредбите на НПК на Украйна, които установяват реда за провеждане на досъдебно разследване. В същото време се прилагат изискванията и на други законодателни актове, по-специално, законите на Украйна „За прокуратурата”, „За съдоустройство и статуса на съдиите”, „За съдебната експертиза”, „За оперативно-издирвателна дейност”, „За осигуряване на безопасността на лицата, участващи в наказателно съдопроизводство”, ведомствени нормативни актове, които играят съществена роля в дейността както на прокурора, така и на органите на

досъдебното разследване.

Отбелязва се, че промените в регулирането на функциите на прокуратурата, които са резултат от конституционната реформа на правосъдието от 2 юни 2016 г., са довели до колизии и пропуски в нормативната уредба на прокурорския надзор поради невнасянето на съответните изменения в НПК и Закона на Украйна „За прокуратурата” (не са регламентирани предметът, задачите, съдържанието на функциите на организация и процесуално управление на досъдебното разследване). Съответното преобразуване на функциите на прокуратурата доведе до дискусии в използването на понятието „надзор” в прокурорската дейност в наказателното производство. Стига се до извода, че организирането и процесуалното управление на досъдебното разследване не е нищо повече от форма за упражняване на надзор на прокурора над законността на досъдебното разследване.

Наред с нормите на националното законодателство, които регулират дейността на прокурора в наказателното производство, направен е анализът на международните стандарти за прокурорски надзор на спазването на законите в досъдебните разследвания, както следва: Ръководни принципи за ролята на лица, извършващи съдебно преследване от 1990 г., Препоръка R(2000)19 относно ролята на прокуратурата в системата на наказателното правосъдие от 2000 г., Препоръка на ПАСЕ 1604 (2003) относно ролята на прокуратурата в демократично общество, управлявано от върховенството от закона от 2003 г., Отговора на КМСЕ на Препоръка 1604 (2003) на ПАСЕ относно ролята на прокуратурата в демократично общество, управлявано от върховенството на закона от 2004 г., Европейски насоки за етика и поведение на прокурорите („Будапещенски ръководни принципи”) от 2005 г., Стандарти за професионална отговорност и изложения на основните права и задължения на прокурорите, приети от Международната асоциация на прокурорите през 1999 г. и други.

В подраздел 2.2. „Правен статус на прокурора в наказателното производство”, като се вземат предвид различни научни възгледи, анализира се правният статус на прокурора, дава се неговото определение, характеризират се елементите на правния статус на прокурора. Предвид голямо количество на етапи на наказателното производство, конституционните функции на прокуратурата, особената роля на прокурора в наказателното производство по време на надзор под формата на процесуално ръководство на досъдебното разследване, правомощията на прокурора се класифицират според следните критерии: свързани с осигуряване на законността на досъдебното разследване; с организиране и движение на наказателни производства; със защита на държавата, както и правата и законните интереси на личността в наказателното производство; според формиране на публично обвинение; свързани с международното сътрудничество в хода на наказателното производство; в съдебно производство на първа инстанция; свързани с преразглеждане на съдебните решения; свързани с изпълнение на съдебните решения. Направен е изводът за взаимовръзка на пълномощията на прокурора и способността само в тяхното единство да се гарантира ефективността

на извършваните от прокурора в наказателното производство функции, както и да се решава задачите на наказателното производство.

Особено внимание се обръща на правомощията на прокурора в условията на военно, извънредно положение или в зона на провеждане на антитерористичната операция. Вниманието е съсредоточено върху проблемни въпроси, свързани с овластяване на прокурора с необичайни за него правомощия (като се има предвид искането на следователя за временен достъп до неща и документи, провеждане на обиск, негласни следствени (издирвателни) действия, избор на мярка за неотклонение задържане под стража за срок от 30 дни спрямо лица, заподозрени в извършване на престъпления, предвидени от чл. 615 на НПК на Украйна). Направен е изводът, че предоставените на прокурора правомощия нарушават както Конституцията, така и нормите на НПК на Украйна.

Като се вземат предвид международните стандарти, се анализират въпросите за процесуалната самостоятелност на прокурора, обхвата на надзора, замяната на прокурора в случай на неефективен надзор и се предлага внасянето на съответните изменения и допълнения в наказателния процесуален закон.

В подраздел 2.3. „Етични проблеми на съвременната криминалистика: принципите на прокурора в наказателното производство” се разглеждат разпоредбите, които определят изходните, основните, определящите моменти в дейностите на прокурора при осъществяване на процесуално ръководство в досъдебното разследване. Направен е анализът на принципите, регулиращи дейността на прокурора, залегнали в Закона на Украйна „За прокуратурата”, НПК на Украйна, международно-правните актове. Обръща се внимание, че само системата от принципи, уреждащи дейността на прокурора, може да гарантира изпълнението на всички задачи на наказателното производство, да определи механизма на процесуалната дейност на прокурора, нейното съдържание.

Въз основа на анализа на принципите на дейността на прокурора се прави заключението за тяхното доста високо ниво на съответствие с международните стандарти на прокурорската дейност (Декларация от Бордо за осигуряване на гаранции за правата и свободите на човека на всички етапи от производството и др.). В същото време въз основа на анализ на системата от принципи, регулиращи дейността на прокурора, стига се до извода, че някои принципи (публичност, презумпция за невинност и осигуряване на доказателства за вина) не се съотнасят с отделни институти на наказателния процес (институт на споразумение между прокурора и заподозрения или обвинения за признаване на вина, институт на споразумение за помирение), което изисква по-подробен анализ на процесуалното законодателство и внасяне на съответните изменения и допълнения към него.

Глава 3. „Съременно състояние на осигуряване на законността от прокурора по време на досъдебното разследване” има три подраздела, в които се изследва и се характеризира механизмът за осигуряване на законността от прокурора при регистрацията на съобщения, сигнали за извършени наказателни правонарушения при прилагане на обезпечителни мерки в наказателното производство и по време на провеждане на следствени (издирвателни) действия.

В подраздел 3.1. „Прокурор като гарант на законността при регистриране на съобщения, сигнали за извършено наказателно правонарушение” се изследва въпросът за процесуално осигуряване на разглеждане на съобщения и сигнали за извършени наказателни правонарушения в дейността на разследващите органи, анализират се особеностите на надзорната дейност на прокурора на този етап от наказателното производство.

Отбелязва се, че особеността на процесуалния ред на началото на наказателното производство е, че почти всяко съобщение или сигнал за извършване на наказателно правонарушение е ново наказателно производство. Стига се до извода, че дейността на разследващите органи при регистриране на съобщения и сигнали за извършено наказателно правонарушение традиционно се счита за сферата, в която се допуска значително количество злоупотреби. Анализът на следствената и съдебната практика даде възможност да се обобщят нарушенията под формата на невключване в ЕРДР на информация за наказателно правонарушение, а именно: нерегистриране на информация за наказателни правонарушения в Списанието за единна регистрация на съобщения и сигнали за извършено наказателно правонарушение и други събития, с тяхното последващо невнасяне в ЕРДР; разглеждане на съобщения и сигнали за наказателно правонарушение в съответствие със Закона на Украйна „За обръщения на гражданите”; отказ за внасяне на информация в ЕРДР или отъждествяване на събитието с гражданскоправни отношения; незаконно предаване на материали с признаците на извършено наказателно правонарушение до друг разследващ орган без надлежната му регистрация в ЕРДР; информиране на заявител за липса на основания за започване на производство след установения от закона 10-дневен срок за обжалване на бездействието на следователя; укриване на наказателно правонарушение чрез съставяне на административен протокол и по този начин недокладване за обществената опасност на деянието; преднамерено погрешна предварителна квалификация на наказателно правонарушение.

Вниманието се акцентира върху активната дейност на прокурора за осигуряване на законността в тази област, оперативно реагиране на нарушенията на закона на този етап от производството и привличане на виновни длъжностни лица към отговорност. Определени са основните критерии за оценка на ефективността на прокурорския надзор върху дейността на разследващите органи при получаване на съобщения и сигнали за извършени наказателни правонарушения.

Въз основа на анализа на НПК на Украйна, ведомствени заповеди и указания на правоохранителните органи, уреждащи въпроси за подаване и разглеждане на съобщения и сигнали за наказателни правонарушения е определен и характеризирани алгоритмът на действията на прокурора по отношение на осигуряване на спазването на законността в дейността на разследващите органи при получаване, регистриране, отчитане и разглеждане на съобщения и сигнали за извършени наказателни правонарушения.

Направен е изводът за необходимостта от увеличаване на срока, в рамките на

който информацията за нарушенията трябва да бъде вписана в ЕРДР и за подобряване на процеса на образуване на наказателно производство чрез изнасяне на постановление за откриване на наказателно производство, както и процесуалния ред за обжалване на такова постановление.

В подраздел 3.2. „Роля на прокурора в спазването на законността при прилагането на обезпечителни мерки в наказателното производство” са отделени субектите, към които могат да се прилагат обезпечителни мерки, анализирани са дейностите на прокурора в спазването на законността при прилагане на мерки за обезпечаване на наказателното производство.

Въз основа на международно-правните актове се анализират критериите на законност от прилагането на принуда, определя се понятието „принуда” в наказателното производство. Отбелязва се, че при прилагането на обезпечителни мерки в наказателното производство следователят, прокурорът, съдия-следователят трябва да действат в съответствие с изискванията на НПК на Украйна и други закони, което трябва да предвижда: внасяне на информация в ЕРДР за наказателно производство, в рамките на което се подава ходатайство за прилагане на обезпечителни мерки, което осигурява правното основание за по-нататъшни процесуални дейности; наличие на правомощията и компетентността на представител на страна на обвинението за използване на ходатайство за тяхното прилагане; задължение за доказване, което в съответствие с нормите на НПК на Украйна се възлага на следователя и прокурора, в някои случаи – на страна на наказателното производство, която използва ходатайство; наличие на обосновано подозрение за извършване на наказателно правонарушение с такава степен на тежест, което може да бъде основание за прилагането на подходяща мярка за обезпечаване на производството; съответствие на нуждите на досъдебното разследване на необходимата степен на намеса в правата и свободите на личността; съдебен контрол по отношение на реда за прилагане на обезпечителни мерки и законността на ограничаване на конституционните права и свободи на човека.

Вниманието е съсредоточено върху нарушенията на законността при прилагането от страна на обвинението на мерки за обезпечение на наказателното производство, което на практика се отразява негативно на оперативността на вземане на необходимите мерки, създава заплахата за намаляване на ефективността на разследването. Определят се задачите на прокурора, които са насочени към предотвратяване на използването на необоснована процесуална принуда спрямо дадено лице, като например спазване на правилата за прилагане на обезпечителни мерки в наказателното производство като цяло и общите разпоредби на всяко от тях; надзор за навременното установяване от следователя или лично установяване на основанията за прилагане на такива мерки; своевременно подаване / одобрение на съответните ходатайства до съдия-следователя; незабавно и безусловно подобряване на положението на заподозрения / обвиняемия в границите на неговата компетентност в случаи, определени от НПК на Украйна. Определен е и характеризираният алгоритъм на действията на прокурора в спазване на законността

при прилагане на обезпечителни мерки в наказателното производство.

Като се взема предвид правната позиция на Европейския съд по правата на човека (решенията по дело „Илийков срещу България”, „Граужинис срещу Литва”, „Мамедова срещу Русия”), се стигна до заключението, че за да се осигури законността при прилагането на мярката за неотклонение задържане под стража, прокурорът трябва да гарантира правото на заподозрения да присъства при избора на съответната мярка срещу него, както и да осигури правото на пострадалия, а при необходимост и (или) неговия законен представител да участва в разглеждането на ходатайство за прилагане на съответната мярка за неотклонение.

В подраздел 3.3. „Криминалистични аспекти за осигуряване спазването от страна на прокурора по време на следствените действия” е определена нормативната особеност на института на следствените (издирвателни) действия, анализира се ролята на прокурора за осигуряване на спазването на законността при тяхното провеждане.

Отбелязва се, че съчетаването на надзора на прокурора над спазването на законността по време на провеждане на следствени (издирвателни) действия с активното му участие в самото разследване позволява на прокурора своевременно да предупреждава нарушения на закона в дейността на органите на досъдебното разследване, да осигурява качествено разследване, насочено към установяване на всички обстоятелства на извършено наказателно правонарушение.

Въз основа на анализа на наказателното процесуално законодателство определени са правомощията на прокурора при осъществяване на процесуалното управление на досъдебното разследване по време на провеждане на следствени (издирвателни) действия. В контекста на спазването на законността и утвърждаването на състезателния компонент в наказателното производство вниманието е насочено към такъв аспект от правоприлагащата дейност на прокурора като осигуряване на упражняването на правото на заподозрения, пострадалия, а също и на лицето, което е инициирало следствени (издирвателни) действия да участва в изпълнението на процесуалните действия.

Анализира се алгоритмът на действията на прокурора за надзор върху спазването на законността по време на следствени (издирвателни) действия, където най-много се наблюдават ограничения и нарушения на закона, и се предлагат съответните изменения и допълнения в наказателния процесуален закон.

Вниманието е фокусирано върху провеждането на негласни следствени (издирвателни) действия и ролята на прокурора като гарант за осигуряване на спазването на законността по време и след тяхното провеждане. Отбелязва се, че европейската съдебна практика за защита на правата на човека показва, че тайните методи за разкриване на престъпления и идентифициране на престъпници сами по себе си не противоречат на изискванията на чл. 8 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните му свободи.

Стига се до извода, че съдържанието на прокурорския надзор върху спазването на законността по време на следствени (издирвателни) действия състои

в това, че прокурорът: осигурява спазването на законността в действията на ръководители на разследващите органи, следователи и оперативни служители по отношение на обосноваването на провеждане на гласни и негласни следствени (издирвателни) действия, приемане на процесуални решения, определя кръга от въпроси, които трябва да бъдат установени по време на провеждането на това или онова действие; контролира съответствието на изискванията на закона на формата за провеждане на гласни и негласни следствени (издирвателни) действия; осъществява надзор върху съответствието на изискванията на действащото законодателство на формата и съдържанието на процесуалните документи, които се издават по време на досъдебното разследване въз основа на резултатите от гласни и негласни следствени (издирвателни) действия и приемането на процесуални решения; осигурява спазването на правата на участниците в наказателното производство при провеждане на гласни и негласни следствени (издирвателни) действия; предотвратява, открива, премахва нарушения на законите, допуснати при провеждането на гласни и негласни следствени (издирвателни) действия; възстановява правата и законните интереси на участниците в наказателното производство, необосновано нарушени (ограничени) при провеждането на гласни и негласни следствени (издирвателни) действия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В наказателното производство спазването от субектите на властта на законността допринася за създаването на стабилна, юридически целесъобразна и оптимална процедура за производство, процесуалния ред на провеждането на следствени (издирвателни) и негласни следствени (издирвателни) действия, прилагането на мерки за обезпечаване на наказателно производство, прави невъзможно или свежда до минимум правните грешки, създава необходимите гаранции за установяване на истината и за защита на правата и свободите на участниците в наказателното производство. Нито едно оперативно и следствено подразделение, прокурор, съдия, съд, други участници в наказателното производство не могат да бъдат освободени от задължението да спазват закона, от каквото и да е мотивирано, затова общозадължителността на законодателните предписания, стриктното им изпълнение е най-важното условие на наказателното производство.

Законодателят нарича прокурора един от основните субекти за осигуряване на законността. В НПК на Украйна са променени подходите за разбиране на същността и съдържанието на прокурорския надзор в наказателното производство въз основа на системните преобразувания в структурата на наказателно-процесуалната дейност. Прокурорският надзор за спазване на законите в хода на досъдебното разследване придоби нова процесуална форма, а именно формата на процесуалното ръководство на досъдебното разследване.

Законността и прокурорският надзор проникват във всички етапи на досъдебното разследване, като се гарантира законността на всички процесуални действия и решения на органите на досъдебното разследване; правата и свободите

на участниците в този етап на наказателното производство от незаконни ограничения както от страна на органите на досъдебното разследване, така и от страна на един участник в наказателното производство срещу друг участник. Успоредно с това прокурорът като гарант на обществения интерес осигурява правата на участниците в досъдебното разследване от гледна точка на тяхното съответствие на закона и съгласуваността с интересите на обществото и държавата.

Осигуряването от прокурора на законността на досъдебното разследване изисква надлежен научен анализ, разработване на предложения за подобряване на законодателството в тази област и разработване на методически препоръки за практикуващите служители.

За постигане на целите, посочени в дисертационното изследване, са решени следните задачи:

1. Изследвана е правната същност на законността в наказателното производство, определени са елементите, формиращи съдържанието на механизма за осигуряване на законността в наказателното производство.

2. Определени са субектите, осигуряващи законността в хода на досъдебното разследване.

3. Проучена е нормативно-правната база в отношение на процесуалната дейност на прокурора за осигуряване на законността по време на досъдебното разследване.

4. Определен е правният статус на прокурора, както и принципите на неговата дейност в наказателното производство.

5. Анализирани са процесуалните средства за влияние на прокурора върху следователя, за да се гарантира надлежно ниво на законността по време на досъдебното разследване.

6. Предложен е алгоритъмът за действията на прокурора за осигуряване спазването на законността при регистриране на съобщения, сигнали за извършени наказателни правонарушения.

7. Предложен е алгоритъмът за действията на прокурора за осигуряване на законността при прилагане на обезпечителни мерки в наказателно производство, както и по време на провеждане на следствени (издирвателни) действия.

Въз основа на теоретичния анализ и резултатите, получени при изучаване на дейността на прокурора по осигуряване на законността в хода на досъдебното разследване, могат да се направят следните заключения, препоръки и предложения.

Изводи:

предложен е механизмът за осигуряване на законността в наказателното производство, а също така са определени изискванията в наказателното производство към спазване на принципа на законност;

доказана е взаимовръзката на прокурорския надзор в досъдебното разследване с действието на принципа на законност;

формулирани са понятията: законност в наказателното производство;

прокурорски надзор за спазване на законите при провеждане на досъдебното разследване под формата на процесуално ръководство; правен статус на прокурора в наказателното производство; принуда в наказателното производство;

подобрена е правната регламентация на субектния състав, върху който се разпространява действието на принципа на законност;

определени са елементите от правния статус на прокурора и са класифицирани задачите на прокурорския надзор за спазване на законите.

Препоръки:

да се подобри процедурата, която урежда реда за получаване, регистриране, отчитане и разглеждане на съобщения и сигнали за извършени наказателни правонарушения;

да се определи алгоритъма на действията на прокурора за спазване на законността при прилагане на мерки за обезпечаване на наказателно производство;

да се определи алгоритъма на действията на прокурора за спазване на законността по време на следствени (издирвателни) действия;

да се подобри критериите за оценка на ефективността и неефективността на прокурорския надзор върху дейността на разследващите органи.

Предложения:

с цел постигане на законни резултати при изпълнение на задачите на наказателното производство, осигуряване на правата на участниците в наказателното производство, нормативно да се закрепят гаранции за реализиране на законността в наказателното производство;

нормативно да се закрепят възможността за извършване в спешни случаи преди внасяне на информация в ЕРДР не само оглед на мястото на инцидента, но и на вещи, документи, труп, както и възможността за назначаване на съдебномедицинска експертиза въз основа на резултатите от оглед на труп;

моментът на започване на наказателното производство да се определи издаването на съответния процесуален акт (постановление), а също така нормативно да се определи възможността за обжалване на такова постановление.

НАУЧЕН ПРИНОС НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В дисертацията е обобщено и предложено ново решение на научната задача, чиято същност е разработването и обосноваването на теоретични положения и практически препоръки за осигуряване от прокурора на законността в хода на досъдебното разследване, както и формиране върху тази основа на заключения, предложения и препоръки към действащото наказателно процесуално законодателство на Украйна, които съответстват на изискванията за научна новост и имат теоретично и практическо значение.

Въз основа на резултатите от проведеното изследване са формулирани следните изводи:

1. В наказателното производство същественият въпрос е осигуряване на спазването на законността в хода на досъдебното разследване. С цел изработване

на еднозначна представа за основните свойства на законността е определено понятието „законност” в наказателното производство като неоспоримо изискване от нормативен характер, което задължава прокурор, разследващи органи, съдия, съд за целите на упражняване на правата си, както и за изпълнение на задълженията си да извършват правомерни юридически значими действия в наказателното производство в съответствие с разпоредбите на наказателното процесуално законодателство на Украйна.

2. Определен е механизмът за осигуряване на законността в наказателното производство, в структурата на който се предлага да бъдат включени такива елементи като: общозадължителност на изискванията на закона; необходимост от правилно и ясно изпълнение на изискванията на закона; обезпеченост; гарантиране на правата и свободите на човека и гражданина; връзка на законността с целесъобразността; обосновааност; ефективен съдебен контрол и прокурорски надзор във всяко производство; установяване на отговорност за нарушение на закона.

3. Определени са изискванията в наказателното производство към спазването на принципа на законност: наказателното производство трябва да се извършва само от разследващите органи, определени със закон; при липса на основания, предвидени в закона, се забранява извършването на каквито и да е процесуални действия; ограничаване на конституционните права и свободи на човека се допуска само в случаите, определени от наказателното процесуално законодателство; в случай на нарушаване на правата и свободите на участниците в наказателното производство, разследващите органи трябва да възстановят нарушените права и да компенсират причинени материални и морални щети; лицата, участвали в наказателни производства, трябва да имат правото по реда, предвиден в закона, да получат писмено обяснение от разследващите органи относно ограничаването на техните права и свободи, както и да обжалват тези действия.

4. Задачите на прокурорския надзор за спазване на законите се класифицират в общи (осигуряване на върховенството на закона, укрепване на законността, защита на правата и свободите на участниците в наказателното производство, както и интересите на обществото и държавата, защитавани от закона) и специални (стриктно спазване от органите на досъдебното разследване на изискванията на наказателното процесуално законодателство; защита на правата и законните интереси на пострадалите от наказателни правонарушения; защита на лице от незаконно и необосновано подозрение, обвинение, ограничаване на неговите права и свободи в случаи, определени със закон; навременно предприемане на мерки за премахване на установените нарушения на закона и привличане на виновните към установена отговорност).

5. Разграничават се понятията „ограничения на конституционните права и свободи” и „нарушаване на конституционните права и свободи”. Определя се и се анализира системата от гаранции за законност в хода на досъдебното разследване.

6. Предвид голямо количество на етапи на наказателното производство,

конституционните функции на прокуратурата, особената роля на прокурора в наказателното производство по време на надзор под формата на процесуално ръководство на досъдебното разследване, правомощията на прокурора се класифицират според следните критерии: свързани с осигуряване на законността на досъдебното разследване; с организиране и движение на наказателни производства; със защита на държавата, както и правата и законните интереси на личността в наказателното производство; според формиране на публично обвинение; свързани с международното сътрудничество в хода на наказателното производство; в съдебно производство на първа инстанция; свързани с преразглеждане на съдебните решения; свързани с изпълнение на съдебните решения.

7. Определени са критериите за неефективност на прокурора в наказателното производство, под които се предлага да се разбира разкритите и документирани факти за нарушаване на правата на участниците в наказателното производство и неосигуряване на досъдебното разследване в разумен срок.

8. Определени са основните критерии за оценка на ефективността на прокурорския надзор върху дейността на разследващите органи при получаване на съобщения и сигнали за извършени наказателни правонарушения, а именно: проверка за спазване на законността по време на регистрация, разглеждане на съобщения и сигнали за извършени наказателни правонарушения или подготвящи се; осигуряване на достоверността на показателите за състоянието на престъпността, следствието и дознанието; осигуряване на безусловно реагиране на установени нарушения на закона от момента на получаване на съобщение, сигнал за наказателно правонарушение преди вземане на окончателно решение в производството.

9. Определен е и характеризираният алгоритъмът на действията на прокурора по отношение на осигуряването на спазването на законността в дейността на разследващите органи при получаване, регистриране, отчитане и разглеждане на съобщения и сигнали за извършени наказателни правонарушения, а именно редът за проверка от прокурора на пълнотата, правилността на отчитането и регистрирането на получени съобщения и сигнали за наказателни правонарушения; сроковете за регистриране на сигнали и съобщения за наказателни правонарушения; обосноваването на започването на досъдебно разследване; спазването на правилата за подследственост; спазването на компетентността на длъжностните лица и формиране на механизма на досъдебно разследване; законността и обосноваването на провеждането на първостепенни следствени (издирвателни) действия; спазването на изискванията на закона относно обезпечаване на правата и законните интереси на участниците в наказателното производство.

10. В случай на прилагане на обезпечителни мерки в наказателно производство следователят, прокурорът, съдия-следователят трябва да действат в съответствие с изискванията на НПК на Украйна и други закони, което трябва да предвижда: внасяне на информация в ЕРДР за наказателно производство, в

рамките на което се подава ходатайство за прилагане на обезпечителни мерки в наказателното производство, което осигурява правното основание за по-нататъшни процесуални дейности; наличие на правомощията и компетентността на представител на страна на обвинението за използване на ходатайство за тяхното прилагане; задължение за доказване, което в съответствие с нормите на НПК на Украйна се възлага на следователя и прокурора, в някои случаи – на страна на наказателното производство, която използва ходатайство; наличие на обосновано подозрение за извършване на наказателно правонарушение с такава степен на тежест, което може да бъде основание за прилагането на подходяща мярка за обезпечаване на производството; съответствие на нуждите на досъдебното разследване на необходимата степен на намеса в правата и свободите на личността; съдебен контрол по отношение на реда за прилагане на обезпечителни мерки и законността на ограничаване на конституционните права и свободи на човека.

11. Определят се задачите на прокурора, които са насочени към предотвратяване на използването на необоснована процесуална принуда спрямо дадено лице, като например спазване на правилата за прилагане на обезпечителни мерки в наказателното производство като цяло и общите разпоредби на всяко от тях; надзор за навременното установяване от следователя или лично установяване на основанията за прилагане на такива мерки; своевременно подаване / одобрение на съответните ходатайства до съдия-следователя; незабавно и безусловно подобряване на положението на заподозрения / обвиняемия в границите на неговата компетентност в случаи, определени от НПК на Украйна.

12. Съдържанието на прокурорския надзор върху спазването на законността по време на следствени (издирвателни) действия състои в това, че прокурорът: осигурява спазването на законността в действията на ръководители на разследващите органи, следователи и оперативни служители по отношение на обосноваността на провеждане на гласни и негласни следствени (издирвателни) действия, приемане на процесуални решения, определя кръга от въпроси, които трябва да бъдат установени по време на провеждането на това или онова действие; контролира съответствието на изискванията на закона на формата за провеждане на гласни и негласни следствени (издирвателни) действия; осъществява надзор върху съответствието на изискванията на действащото законодателство на формата и съдържанието на процесуалните документи, които се издават по време на досъдебното разследване въз основа на резултатите от гласни и негласни следствени (издирвателни) действия и приемането на процесуални решения; осигурява спазването на правата на участниците в наказателното производство при провеждане на гласни и негласни следствени (издирвателни) действия; предотвратява, открива, премахва нарушения на законите, допуснати при провеждането на гласни и негласни следствени (издирвателни) действия; възстановява правата и законните интереси на участниците в наказателното производство, необосновано нарушени (ограничени) при провеждането на гласни и негласни следствени (издирвателни) действия.

13. Разработена е системата от изменения и допълнения в действащия НПК на Украйна за гарантиране на законността на досъдебното разследване, както и правата на участниците в наказателното производство, по-специално в ч. 2 чл. 1, т. 19 ч. 1 чл. 3, чл. 9, т. 10 ч. 2 чл. 36, ч. 3 чл. 37, чл. 184, чл. 193, чл. 214, ч. 2 чл. 233, ч. 1 чл. 234, чл. 276 от НПК на Украйна;

ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Katerina Shapovalova and other. The effectiveness of the program for development of prosecutor's ecological and legal consciousness. The Asian International Journal of Life Sciences Supplement 21(1): 1-9, 2019. 505-517p. (<http://emtpub.com/wp-content/uploads/2019/12/Supplement-21-No-2-2019.pdf>)

2. К. Г. Шаповалова. Роля на прокурора в спазването на законността по време на ограничаване на конституционните права и свободи на човека в наказателното производство/Правна държава. – 33'2019, - с. 142-149.

3. Shapovalova K. (2019). Prosecutor, as guarantor of legality during registration statements, reports on committed criminal offenses: problems and reality. Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools, 31(1), 194-202. <https://doi.org/https://doi.org/10.33531/farplss.2019.1.37>

4. Shapovalova K. (2019). Problems of implementation by the prosecutor of supervisory authorities related to ensuring the law of pre-trial investigation. Globalization, the State and the Individual, No 4(24)/2019, 5-17.